विभक्तिः

१७ – १६.०४.२०१६

व्योम-संस्कृत-पाठशाला

www.sanskritfromhome.in

मङ्गलम्

रामो राजमणिः सदा विजयते रामं रमेशं भजे
रामेणाभिहता निशाचरचमूः रामाय तस्मै नमः।
रामात् नास्ति परायणं परतरं रामस्य दासोऽस्म्यहम्
रामे चित्तलयः सदा भवतु मे भो राम मामुद्धर॥

व्योम-संस्कृत-पाठशाला ©2016। www.sanskritfromhome.in | www.vyomalabs.in |

मङ्गलम्

गुरुरेव गतिः गुरुमेव भजे
गुरुणैव सहास्मि नमो गुरवे।
न गुरोः परमं शिशुरस्मि गुरोः
मतिरस्ति गुरौ मम पाहि गुरो॥

व्योम-संस्कृत-पाठशाला ©2016। www.sanskritfromhome.in | www.vyomalabs.in |

पुनरावर्तनम्

- विभक्तिः – प्रकाराः – विभक्त्यर्थाः
- प्रथमाविभक्तिः – वाक्यनिर्देशे, कर्तुः, कर्मणः
- द्वितीयाविभक्तिः – कर्मणः, द्विकर्मकप्रयोगेषु, उपपदद्वितीया (परितः, विना, इत्यादि)
- तृतीयाविभक्तिः – करणे, कर्तरि, भाववाचकानाम्, उपपदतृतीया (सह, विना, अलम्)

पुनरावर्तनम्

- चतुर्थीविभक्तिः
  - सम्प्रदानम् १ – दानक्रियायाः उद्देश्यम्
  - सम्प्रदानम् २ – रुच्-धातोः प्रयोगे प्रीयमाणः
  - सम्प्रदानम् ३ – क्रुध्-द्रुह्-ईर्ष्य्-असूय् इत्येतेषां प्रयोगे कोपपात्रम्
  - उपपदचतुर्थी – नमः, कल्पते/भवति, अन्ये शब्दाः
  - गत्यर्थकधातूनां कर्मणि वा चतुर्थी
  - तुमुन्नन्तस्य अप्रयोगे चतुर्थी
  - तादर्थ्ये चतुर्थी

पञ्चमीविभक्तिः

उदाहरणानि

- वृक्षात् पर्णं पतति।
- बालः शालायाः पुस्तकानि आनयति।
- जनाः नद्याः गृहम् आगच्छन्ति।
- त्वं गृहात् कुत्र गच्छसि?

अपादानम्

- विभागस्य अवधिः – Point of separation
- ध्रुवमपायेऽपादानम्।
- अपादाने पञ्चमी।
- पतति, गच्छति, आगच्छति, आनयति इत्यादीनां धातूनां विषये ’कस्मात्?’ / ’कुतः’? इति प्रश्नस्य उत्तरम् अपादानं भवति।

अभ्यासः – १

पञ्चमीविभक्ति-एकवचनरूपं वदत

- बालः
- आपणः
- देवः
- मित्रम्
- राष्ट्रम्
- गृहम्
- बालिका
- महिला
- रमा
- सीता
- गिरिजा
- शाला
- नारी
- गौरी
- गोपी
- नदी
- माधवी
- वाणी

व्योम-संस्कृत-पाठशाला ©2015। www.sanskritfromhome.in | www.vyomalabs.in |

अभ्यासः-२

कुतः आगच्छति?

ग्रामः

मन्दिरम् नगरी

काशी आगच्छति शाला

लङ्का गृहम्

ग्रन्थालयः

अभ्यासः – ३

कस्मात् कुत्र गच्छति?

- बालः - गृहम् -> शाला -> क्रीडाङ्गणम् -> आपणः -> प्रदर्शिनी -> गृहम्
- रमेशः – राजस्थानम् -> देहली -> हिमाचलप्रदेशः -> काश्मीरम् -> कन्याकुमारी
- गिरिजा – अयोध्या -> मथुरा -> काशी -> पुरी -> प्रयागः -> पाटलीपुत्रम्
- वसुधा – भारतम् -> श्रीलङ्का -> लक्षद्वीपः -> ब्रह्मदेशः -> अमेरिका -> सिंहपुरी -> भारतम्

अभ्यासः - ४

कुतः किं पतति?

- वृक्षः – फलम्
- आकाशः – तोयम्
- स्वर्गः – पुष्पाणि
- हस्तः – पुस्तकम्
- नेत्रम् – अश्रूणि
- अङ्गुली – अङ्गुलीयकम्
- मस्तकम् – केशाः
- शाखा – पर्णानि
- अश्वः – योधः
- निश्रेणी – बालः
- दोला – बाला
- उल्का - शिलाखण्डाः

व्योम-संस्कृत-पाठशाला ©2016। www.sanskritfromhome.in | www.vyomalabs.in |

पञ्चमीविभक्तिरूपाणि

बालात्	बालाभ्याम्	बालेभ्यः
मित्रात्	मित्राभ्याम्	मित्रेभ्यः
बालिकायाः	बालिकाभ्याम्	बालिकाभ्यः
नार्याः	नारीभ्याम्	नारीभ्यः

अभ्यासः – ५

पञ्चमीविभक्तिरूपाणि वदत

- बालः
- आपणः
- देवः
- मित्रम्
- राष्ट्रम्
- गृहम्

- बालिका
- महिला
- रमा
- सीता
- गिरिजा
- शाला

- नारी
- गौरी
- गोपी
- नदी
- माधवी
- वाणी

अभ्यासः – ६

कस्मात् किम् आनयति(सर्वेषु वचनेषु)

वस्तूनि

आपणः

सस्यानि वनम्

ग्रामः फलानि

बालकः

पुष्पाणि उद्यानम्

देवालयः प्रसादः

जलम् तीर्थम्

ग्रन्थालयः पुस्तकानि

नगरम्

वस्त्राणि

अभ्यासः – ७

कस्मात् किं स्वीकरोति (सर्वेषु वचनेषु)

पुष्प
बालिका

फल तापसी

अग्रजा शाटिका

लेखनी सहोदरी

रमा

अनुजा पुस्तिका

घट गोपी

वृद्धा स्यूत

कर्मकरी
मार्जनी

व्योम-संस्कृत-पाठशाला ©2016। www.sanskritfromhome.in | www.vyomalabs.in |

अपादानम् - २

- बालः व्याघ्रात् बिभेति।
- मम परीक्षायाः भीतिः नास्ति।
- सा सर्पात् भीता।
- सर्वदमनस्य कस्माद् अपि भयं नास्ति।

व्योम-संस्कृत-पाठशाला ©2016। www.sanskritfromhome.in | www.vyomalabs.in |

अपादानम् - २

- भयस्य कारणम् – Source of fear
- ‘भीत्रार्थानां भयहेतुः’
- भयम्, भीतिः, भीतः, भीः, बिभेति, त्रस्यति, इत्यादीनां प्रयोगे भयस्य यत् मूलम् तस्मात् पञ्चमीविभक्तिः।

अभ्यासः – ८

बालकः कस्मात् भीतः?

सिंहः

वैफल्यम्

मित्रम्

पितामही

भीतः

सूची

जनकः

परीक्षा

शाला

अभ्यासः – ९

केभ्यः भयम्?

भयम्

चोराः

नार्यः

मित्राणि

परीक्षाः

राक्षस्यः

सर्पाः

औषधानि

छुरिकाः

व्योम-संस्कृत-पाठशाला ©2016। www.sanskritfromhome.in | www.vyomalabs.in |

रटनम्

व्योम-संस्कृत-पाठशाला ©2015। www.sanskritfromhome.in | www.vyomalabs.in |